

ሓርበኛ ኪዳነ ህዳድ

ብነጻረኣብ ኣዛዚ
On Feb 11, 2021

ታሪኽ ሓርነታዊ ቃልሲ ህዝቢ ኤርትራ ክትትርኽ፡ ኣብ ቀዳመይቲ ምዕራፍ ንሓምድ እድሪስ ዓዋተ ክትጠቅስ ግዴታ እዩ። ምስ ሓምድ ተኣሳሲሩ ድማ፡ ኪዳነ ህዳድ ምዝካሩ ዘይተርፍዩ።

ኪዳነ ህዳድ ቁርባን ብ1928 ኣብ በጉ ከባቢ ከረን ተወለዱ። ብ1950 ድማ፡ ኣብ ፖሊስ እንግሊዝ ተኸቲቡ። ኣብ ስለያ ተመዲቡ ኣብ ዝተፈላለያ ከባቢታት ኤርትራ ድሕሪ ምግልጋሉ፡ ኣብ መወዳእታ 1950ታት ናብ ተሰነይ ተቐይሩ። ሽቡ ድማ እዩ ነቲ ብዝኖሩ ጥራሕ ዝፈልጡ ዝነበረ ሓምድ እድሪስ ዓዋተ ብኣካል ክላለዮ ዕድል ዝረኸበ። ሓምድን ኪዳነን ክቀራረቡ ምኽንያት ዝኾነዎ፡ ኣብ ትውልዱ ዓዲ ኪዳነ ደቂ ሓዎቡ ንሓምድ ይቕመጡ ብምንባሮም እዩ። ሓምድ ወትሩ ብዛዕባ ኣሕዋቱ ንኪዳነ ይሓብዩ፡ ኪዳነ ድማ ሰላምታ የብጽሓሉ ነበረ። በዚ ዝጀመረ ምቅርራብ ቀስ ብቐስ ናብ ዱልዱል ዕርክነት ሰገረ። ሓምድ ካብ ዓዲ ገርሶት ንከተማ ተሰነይ እናክኸይድ፡ ብረቱ ግድን ኣብ እንዳ ፖሊስ ኣቐሚጡ ንሹቕ ስለዝኣቱ፡ ተሰነይ በዲሑ ንኪዳነ ከይረኸበ ይምለስ ኣይነበረን። ሓምድ ኣብ ግዜ ዕስክርና ጥልያንን እንግሊዝን እዋን ሽፍትነትን ዝገብሮ ዝነበረ ቅያታት ብዝምልከት ንኪዳነ ዘይምኖ ዕላላት የውግዖ ነበረ። ካብኡ ሓሊፎም፡ ኪዳነን ሓምድን ከም ብዙሓት ሃገራዊያን ናይቲ እዋን'ቲ፡ ብዛዕባ'ቲ እናበኣሰ ዝኸይድ ዝነበረ ፖሎቲካዊ ኩነታት ኤርትራ እሂን ምሂን ምባሎም ኣይተረፈን። ጸኒሖም፡ ክልቲኦም ኣብ ምንቅስቃስ ሓርነት ኤርትራ (ሓራካ) ተወደቡ። እንተኾነ ሓራካ (ማሕበር ሸውዓተ) ብኣንጻር ትጽቢት ብዙሓት፡ ህርመት ልቢ ዜጋታት ኣድሚጸ ሰውራ ክትጅምር ኣይከኣሉትን።

አብቲ እዋን'ቲ አብ አልአዝሃር ካይሮ ዝመሃሩ ዝነበሩ ተመሃሮን ወተሃደራት ሱዳን ዝነበሩ ኤርትራውያንን በብወገኖም 'ካብ መግዛእቲ ክንናገፍ ብረታዊ ቃልሲ ጥራሕ ክንጅምር ኣለና' ናብ ዝብል መደምደምታ በጺሑም ነበሩ። “መን እዩ እሞ በረኻታት ኤርትራ ዝፈልጥ፡ ብረትከ ካበይ ይረኽብ፡” ዝብል ሓሳብ ምስ መጻ ድማ፡ እቶም ወተሃደራት ሱዳን ኤርትራውያን “ንሓምድ ንሕተቶ” ኢሎም ካብ ገርሶት ከሰላ ከምዝመጽም ገበሩ። ብረትን ዕጥቅን ሰራዊት ኢትዮጵያ እንታይ ይመስል ምስ ሓተትዎ ከኣ “ፖሊስ ኢትዮጵያ ዝዓጠቅዎ ዓንዲ'ዩ፡ ናይ ጦር ግን ብርግጽ ኣይፈልጦን'ዩ” በሎም። “መን ኣሎ ሓበሬታ ክህበና ዝኽእል” ምስ ተባህለ ድማ ንኣባል ስለያ ፖሊስ ኢትዮጵያ ኪዳነ ህዳድ ረቕሓሎም። ኪዳነ ብተሌፎን ተጸውዑ። ምኽንያት መጻዊዒኡ ስለ ዘይተነግሮ ከኣ፡ ብሻቕሎት “ጳጥሮስ ሓወይ (ሽዑ ወተሃደር ሱዳን ዝነበረ) ሓሚሙ ወይ ድማ ሞይቱ ክኸውን ኣለዎ” ኢሉ እናሓሰበ፡ ዶብ ኤርትራ ሰጊሩ ከሰላ ኣተወ። አብ ምውፋር መካይን ክጽበዮ ዝጸንሐ ዑመር እዛዝ ድማ ብመኪና ናብ ኢሚግረሽን ወሲዱ ወረቐት ኣሳለጠሉ። ኪዳነ ተረቢዱ ስለዝነበረ ኩነታት ሓዉ ሓተቶ። ዑመር እዛዝ፡ ንጳጥሮስ ዘጋጠሞ ነገር ከምዘየለ ግን ብፍሉይ ጉዳይ ከም ዝደለይዎ ሓበሮ።

ድሕሪ'ዚ እቶም ክጽበዩዎ ዝጸንሑ ኤርትራውያን፡ “ንሕና ዝጸዋዕናካ ንስኻ እትፍጽሞ ነገር ስለዘሎ'ዩ። ምሳና እንተቐጸልካ ጽቡቕ። ኣይደልን እንተበልካ ኹኣ እቲ ጉዳይ ተሰቲሩ ክተርፍ ኣለዎ።” ብምባል ከኣ፡ መጽሓፍ ቅዱስ ኣምጺኡም ኣምሓልዎ። በዛ ማሕላ እዚኣ ድማ ኪዳነ ህዳድን ሓምድ እድሪስ ዓዋተን ሰውራ ንምፍላም ሓዊ ደጉሎም ንኤርትራ ተመልሱ።

አብቲ ግዜ'ቲ ኢትዮጵያ ንፈደረሽን ብውግዒ ኣፍሪሳ ንኤርትራ ኣካል ኢትዮጵያ ክትገብራ አብ ጽዑቕ ስራሕ ተጸሚዳ ነበረት። ነዚ መደብ'ዚ ዕንቅፋት ክኾኑ ይኽእሉ እዮም ንዝበለቶም ድማ፡ ንገለ ብህያብ ንገለ ብስልጣን ክትዕድጎም ከላ፡ ንከም በዓል ሓምድ ዝኣመሰሉ ተጻራሪ መርገጺ ክወስዱ ይኽእሉ እዮም ዝበለቶም ከኣ ምስምስ ፈጢራ አብ ቀይዲ ከተእትዎም መደበት። በዚ ድማ፡ ሰበ ስልጣን መንግስቲ ኢትዮጵያ ብተደጋጋሚ ናብ ገርሶትን ተሰነይን እናኸዱ ንሓምድ ክሓብብልዎን ከፈራርሕዎን ጀመሩ። አብ መፋርቕ ወርሒ ነሐሴ 1961 ሓምድ አብ ከቢድ ውጥሪ ከሎ ኪዳነን ብጽቱን ብበረኽ መጺኡም ክድረሩ ናብ ዝዘኡ ኣዕረፉ። ድሕሪ ድራር ሓምድ ነቲ ገጢምዎ ዝነበረ ጸገም ኣመልኪቱ ክመክር ምስ ዓርኩን ናይ ዕላማ ብጻዩን ኪዳነ ግልል ኢሎም ንመጨረሻታ ግዜ ብኣካል ተዛራረቡ።

ሓምድ ንኪዳነ፡ “የጸብቡለይ ኣለዉ። ክልተ ግዜ ረኺበሙኒ ሕጂ ድማ ቆጶራ ጌሮምለይ ኣለዉ። ከም ዝመስለኒ ክኣስሩኒ'ዩ መደበም። ብዛዕባና ዝወጸ ምስጢር ኣሎ ድዩ፤ ዝሰሎኽ ሓበሬታ ከይህሉ፤ እንተደኣ ከምኡ ኮይኑ ከይቀደሙኒ ክወጽእ” በሎ። ኪዳነ ድማ “ዝተፈልጠ ምስጢር የለን። ሕጂ ክረምቲ እዩ ሓዳርካን ንብረትካን ኣይትበትን። ዝኾነ ነገር እንተ ሃልዩ ኣቐዲመ ከም እትፈልጥ ክገብርዩ” ኢሉ ኣረጋግኡ።

ሰበስልጣን መንግስቲ ኢትዮጵያ ግን አብ ልዕሊ ሓምድን ምቅስቓሳቱን ፍሉይ ምክትታል ካብ ምግባር ኣየቋረጹን። ብፍላይ ሜጀር ዓብደልቃድር መሓመድ ዓሊን ሜጀር ገብረኺዳን ተስፋይን፡ ሓምድ አብቲ ከባቢ ዝሸፈቱ ሓሙሽተ ሰባት፡ ካብ በረኽ ከእትዎም ጸቕጢ ይገብርሉ ነበሩ። ሓምድ ግን “ኣነ ገባራይ

ብረሃጸይ ዝነብር ሓረስታይ'ዩ። ሰባት ናብ ሽፍትነት ከዋፍር ዓቕምን ስልጣንን የብለይን!" ይብሎም ነበረ። ጳቕጢን ምፍርራሕን ግን አይቋረጸን። ኣብ መጨረሻታ ድማ ኣብ ልዕሊ ሓምድ ስጉምቲ ክውሰድ ተወሰነ። ምናልባት ሓሳቡ እንተቐየረ ተባሂሉ ግን፡ ንኮን ዶኽን ናይ መወዳእታ ደብዳቤ ተላእከትሉ። ካብ ኣንደበት ኪዳነ ህዳድ፡-

"ብሓደ ወተሃደር ሓንቲ ብቋንቋ ጣልያን ዝተጻሕፈት ደብዳቤ ለኣኹሉ። እቲ ወተሃደር ኣብ ሰፈር ሓምድ ምስ በጽሖ ብኢዱ ዘይኮነ ብገባር'ዩ ልኢኹሉ። ከም'ቲ ወትሩ ትድለ ኣለኻ ዝብልዎ፡ ካብ መጻዋዕታ ሓሊፋ ኻልእ ክትከውን ከም ዘይትኽእል ዝጠርጠረ ሓምድ ንቡር መልሲ ኣይጸሓፈሎምን። ብግልባጥ ናይታ ቡስጣ፡ "ካባኻትኩም ሰብኣይ ዝኾነ ኣብቲ ሩባ ይርከበኒ" ኢሉ መልሲ ሰዲድሎም። ንሳቶም ናብቲ ዝበሎ ሩባ ኣይሰዓብዎን። ንሱ ኸኣ ናብ ገዝኡ ኣይተመልሰን።"

ሓምድ እድሪስ ዓዋተ ብ17 ነሓስ 1961 ካብ ገዝኡ ነታ ካብ እንግሊዝ ዝመንዝዓ ኣቡ ዓሽራ ዓጢቕ ናብ በረኻ ነቐለ። ንሱ ዋላ'ኪ ከይቀደምዎ በረኻ ክወጽእ እንተወሰነ፡ ኣንጻር ኢትዮጵያ ክገጥም ድሌት ኮነ ብቕዓት ኣይነበሮን። ካብ ምክትታል ፖሊስ እናሃደመን እናተሓብአን ካብ መዓልታት ሓንቲ መዓልቲ ሃይኮታ ሓሊፉ ስግር ኣለቡ ናብ እትርከብ ባልቃይ እትበሃል ዓዲ ኣተወ። ሽዑ ሓደ ካብቶም ኢትዮጵያ ዝወደበቶም ሃሱሳት ኣውቶቡስ ሓጂ ሓሰን ተሰቐሉ ንተሰነይ ተሃንፈፈ። ጽቡቕ ኣጋጣሚ ኮይኑ ግን ነቲ ጃሱስ መጀመርያ ኣብ መደበር ፖሊስ ተሰነይ ተቐቢሉ ዘዘራረበን ምስ ሜጀር ገብረኪዳን ተስፋይ ዘራኽቦን ኪዳነ ህዳድ ነበረ።

እቲ ሃሱስ፡ "ሓምድ ዓዋተ ምስ ሻውዓይ ርእሱ ኣብ ባልቃይ መጺኡሉ። ዕድልኩም ሕጂ እያ። ሎሚ ረኺብኩም ሎሚ ሰኣንኩም። ኣብ ማእከል ዓዲ ኮፍ ኢሉ ኣሎ" በሎም። ኣብቲ ግዜ'ቲ ሓምድ ናብ ሽፍትነት ተመሊሱ ደኣ'ምበር ሰውራ ጀሚሩ ዝብል ወረውን ገና ኣይተናፈሰን ነይሩ። ሓምድ በረኻ ምውጽኡ ግን፡ ከምቲ ኣዛዚ ፖሊስ ኤርትራ ዝነበረ እንግሊዛዊ ኮሎኔል ደቪድ ክራክነል "ሓምድ እሽኽ ግራጭ'ዩ" ዝበሎ ንኢትዮጵያ ዓቢ ስግኣት እዩ ኣሕዲሩላ። ንምሓዙ ድማ፡ ካብ ኣስመራ ዝወፈሩ ፊልድ ፎርስ ምስ ናይ ጋሽን ባርካን ፖሊስ ኣብ ምሉእ'ቲ ዘባ ተዘሪኦም ነበሩ።

ሜጀር ገብረኪዳን ነቲ ሓበሬታ ምስ ሰምዐ፡ ኣይተማትኣን ተቐላጢፉ ነቶም ድሮ ኣብ ተጠንቀቕ ዝነበሩ ወተሃደራት ኣኪቡ ተረር ትእዛዝ ሃቦም። "ምሽት ጥሪት ኣብ ደምበኣን፡ ሰብ ገዝኡ ምስ ኣተወ ፍርቂ ለይቲ ከይተረኣኹም ንባልቃይ ኣኽቢብኩማ ትሓድሩ፡ ወጋሕታ ኸኣ ተጥቅዑ" ኢሉ ናብቲ ስርሒት ብመኪና ኣፋነዎም።

እቲ ንኹሉ ብጽሞና ክከታተል ዝጸንሐ ኪዳነ፡ ኣብታ ግዜ'ቲ ዓርኩ ንምድሓን ጥራሕ ዘይኮነ ምእንቲ ዝመሓለሉ ዕላማ ክብል ተባዕ ስጉምቲ ክወስድ ወይ ድማ ሰሚዑ ከም ዘይሰምዐ ከስቅጥ ነይሮም። በዚ ድማ፡ ንሓምድ ኸድሕኖ ወሰነ። ተቐላጢፉ ነቲ ዘንቀዶ ሓሳብ ክሕግዝ ዝኽእል ሰብ ክረክብ ተጓዩዮ። ንመሓመድ ሱሌማን እኩድ ረኺቡ "ሎሚ ሓምድ ክተሓዝ'ዩ እንታይ ንግበር" በሎ። ተዘራሪቦም ከኣ፡ ሓደ መደብ ሓንጻዱ። ቀዳማይ ብህጹጽ ናብ ሓምድ ዝለኣኸ ርጡብ ሰብ ክመዙ፡ ካልኣይ ኣቓልቦ

ንምጥምዛዝ ነቲ ኣብ መንጎ ተሰነይን ሃይኮታን ዝነበረ ስልክታት ተሌፎን ክቐርጹ። ድሕሪ’ዚ ብቐልጡፍ ናብ ሕለት – ሲዲ ብምኻድ፡ ንሓደ ውዱብ፡ ኮንትሮባንዳ ዝሰርሕ በዓል ገመል ብመገዲ ከታይ – ሓሳስ ኣቢሉ ባልቃይ ክኣቱ፡ ንሓምድ ድማ “ኣብ ባልቃይ ከም ዘለኻ ተፈሊጡ፡ ተኸቢብካ ኣለኻ ብህጹጽ ውጻእ” ክብሎ “መን ኢሉካ” እንተበሎ ድማ “ኪዳነ ህዳድ” ምዃኑ ክነግሮ፡ ሓቢሮም ኣፋነውዎ።

ኪዳነን መሓመድን፡ ነቲ ዝወጠንዎ ምብታኽ ስልኪ ዝሕግዞም ክልተ ቢንሳ (ጉጤት) ካብ ዱኪን ዓብዱ ጀባር ዝበሃል የመናዊ፡ ክልተ ብሽክሌታ ድማ ካብ ሓደ ተኽሉ ዝበሃል ቺኪልስታ ተኸረዩ። ካብ ሓደ እድሪስ ዝበሃል ሳርቶ ንፓሎ (ዓንዲ) ናይ ተሌፎን መሕኮሪ ዝኾኖም ጨርቀ መርቂ ኣመኻንዮም ብምውሳድ ድማ ተዳለዉ። ነቶም ወተሃደራት ዝወሰዶም ኣውቲስታ (ገብራይ) ነዊሕ ከይጸንሐ ተመልሰ።

ኪዳነ ተቐቢሉ፡ “ኣበይ ደኣ ኣብጺሕካዮም፡” በሎ

ገብራይ ከኣ ንዓርኩ ካብኡ ናብኡ ድማ ንስለያ ብሕማቕ ክጥርጥር ስለዘይክእል “ኣብ’ታ ዓባይ ቢንቶ ገዲፈዮም... ምድሪ ምስ ጸልመተ ንባልቃይ ከኸብቡዎ’ዮም። ካላስ ሓምድ ክትሓዝ’ዩ። ድሕሪ ደጊም ሰብ ከዕርፍ’ዩ....ኣብታ ዘለዎ ቦታ ወተሃደራት ይመጽኡኒ’ዮም ኢሉ ስለዘይሓስብ ክተሓዝ’ዩ” በሎ። ገብራይ ግምቱ ጌጋ ኣይነበረን። ነቲ ኣብ ባይታ ዝነበረ ኩነታት ተዓዚብካ መለኮታዊ ዝኾነ ጣልቃ ክሳብ ዘየጋጠመ ንሓምድ እድሪስ ዓዋተ ምሓዙ ዘጸግም ኣይነበረን።

ድሕሪ’ዚ ኪዳነ ብዝሃበ ሓበሬታ፡ መሓመድ ሱሌማን እኩድ ምስ ሓደ ካልኣዩ ነቲ ዝቐረብዎ ጉጤትን ጨርቀ መርቕን ሒዞም ጸሓይ ዓራርቦ ካብ ተሰነይ ብሽክለታኦም ተወጢሖም ንባልቃይ ንጸጋም ሓዲጎም ንወገን ጋሽ ኣላገሱ። ነቲ ዝተማልእዎ ኣጭርቕቲ ተጠቐሞም ኣብ ፓሎ ደይቦም ናይ ተሌፎን ስልኪ ክቐርጹ ጀመሩ። ከምቲ ዝሓሰብዎ ግን ቀሊል ስራሕ ኣይነበረን። ከባቢ ሰዓት 11:00 ናይ ለይቲ ብዘይካ ንሓንቲ ምጥዓም ዝኣበየቶም፡ ንኹሉ’ቲ መስመራት ተሌፎን ጠረግረግ ኣቢሎም ናብ ተሰነይ ተመልሱ። ኪዳነ ምሉእ ምሽት ኣብ ውጡር መንፈስ ኮይኑ ክጽበዮም ኣምስዩ ተቐበሎም። ብዘይካ ሓንቲ መስመር ካልእ ከምዝበተኸዎ ድማ ሓበረዎ።

ካምቦ ፖሊስ ተሰነይ ካብ ሜጀር ገብረኪዳን ክሳብ ተራ ወተሃደር ካብ መዓስከሮም ኣይተንቀሳቐሱን። ኣብ ቦታኦም ኮይኖም ኸመጽእ ዝኸእል ምዕባሌታት ኣብ ምክትታል ነበሩ። ኪዳነ’ውን ኣብ መንጎኦም ነበረ። ከባቢ ፍርቂ ለይቲ ሜጀር ገብረኪዳን ኩነታት ንምፍላጥ ናብ መደበር ፖሊስ ሃይኮታ ደወለ። መልሲ የለን። ተረኛ ቸንትራለ ደጋጊሙ ፈቲኑ ምስ ቀበጸ ናብ ኣስመራ ደዊሉ ተራኸበ። ብዕድል እታ ምቕራጽ ዝሰኣንዎ ስልኪ እታ ናብ ኣስመራ ተራኸብ ኮነት። ጠንቂ ምቕራጽ መስመር ተሰነይ ሃይኮታ ንምፍላጥ ካብ ኣስመራ ንሃይኮታ ተደወለ። በዚ ድማ፡ እቲ ጸገም ኣብ መንጎ ተሰነይን ሃይኮታን ከምዝኾነ ተረጋገጸ። ድሕሪ’ዚ ሜጀር ገብረኪዳን ብመስመር ኣስመራ ጌሩ ናብ መደበር ሃይኮታ ብምድዋል፡ ሸፋቱ ኣብ ከባቢ ፋንኮ መስመር ተሌፎን ቆሪጸም ስለዝኸዱ፡ እቶም ወተሃደራት ናይ ባልቃይ መደቦም ሰሪዞም፡ ኣብ ሃይኮታ ዝሓደሩት ናይ ሃይወይ መኪና እንተላ ወይ ከኣ ብዝኾነት ዝረኸብዎ መኪና ብወገን ፋንኮ ጋሽ

ሰጊሮም ክስዕብዎም ተረር ትእዛዝ አመላለፈ። አብቲ ሰዓት'ቲ ብዓል ገመል ድሮ ንሓምድ ነጊሮዎስ ሓምድ ካብ ባልቃይ ወዲኡ ነበረ።

እቲ ንሓምድ ናይ ምቕታል ውጥን ብብልሓት ኪዳነ ህዳድን ብጽቱን ፈሸለ። ኪዳነን ብጽቱን ከኣ፡ አብ ድሮ ምጅማር ሰውራ ፍሉይ ቅያ ዝሰርሑ ጀጋኑ ተባሂሎም ብኸብሪ ክዝከሩ ይነብሩ ኣለዉ። ሒደት መዓልታት ድሕሪ'ዛ ፍጻሜ'ዚኣ እቲ ካብ መፈንጠራ ሞት ወይ ማእሰርቲ ዘምለጠ ሓምድ፡ ምጅማር ብረታዊ ቃልሲ ኤርትራ ኣንጻር መግዛእቲ ኢትዮጵያ እተበስር ጥይት ቶኮሶ። ኢትዮጵያን ሃሱሳታን ከኣ ነቲ ዝተጀመረ ቃልሲ ንምጭፍላቕ ለይትን መዓልትን ኣብ ስራሕ ተጸምዱ። ጸሓፊ ታሪኽ ህይወት ሓምድ እድሪስ ዓዋተ ሃይለስላሴ ወልዱ፡ ነቲ ሽዑ ዝነበረ ኩነታት ኣብ መጽሓፉ ብኸምዚ ዝስዕብ ገሊጽዎ ኣሎ።

“ካፒታኖ (ሜጀር) ዓብደልቃድር....ካብ ተሰነይ ከሰላ ኣትዩ ክወጽእ ጸገም ኣይነበሮን። ኣንጻር ቃልሲ ዝኣኸሎ'ዩ ገይሩ። ኣብ ከሰላ ምንቅስቃስ ተቐላቒቲ ዝከታተላ ሰለይቲ ኣንስቲ ከይተረፈ ኣዋፊሩ፡ ነቶም ንቓልሲ ዝዳለዉ ዝነበሩ ምእታው ምውጻእ ከልኦም። ወዲ'ቲ ከባቢ ስለዝኾነ ባዕሉ ወፊሩ ይኣቱ፡ ይኸልል፡ ይስሊ። ንሱን ሰዓብቱን ብዓድን በረኸን መሬት እሾኽ ዘርኡለ።”

እቶም ተቐላቒቲ፡ ነዚ ከምዚ ዝኣመሰለ ተጽብኦ ብኸመይ ይምክትዎ ከም ዝነበሩ ድማ፡ ሃይለስላሴ ወልዱ ካብ መሓመድ ኣድም ገሲር ዝረኸቦ ምስክርነት ብኸምዚ የቕርቦ፡-

“ንሕና'ውን ኣብቲ ግዜ'ቲ ተሰነይ ከም ድሌትና ክንኣቱን ክንወጽእን ስለዘይንኽእል፡ በዚ ሰላም'ዩ በቲ ግን ኣይግድን፡ ናብ ቦታ እገላ ኣይተላግሱ ዝብሉና፡ ከም በዓል ዓብዱራሕማን ሓሽም፡ ጃዕፈር ኣልሓጅ ኣልጠይብ፡ ኪዳነ ህዳድን ካልኣትን ንካፒታኖ (ሜጀር ዓብደልቃድር) መሳርሕቱ ነይሮምና።”

ድሕሪ ምጅማር ሰውራ፡ ኪዳነ ምስ ሓምድ እድሪስ ዓዋተ ምስጢራዊ ርክብ ኣለዎ ተባሂሉ ስለዝተጠርጠረ ካብ ተሰነይ ንኣቕርዶት ተጠረዘ። ኪዳነ “ኣነ ኣብ ዘይፈልጦ ዓዲ ስለያ ኮይነ ክሰርሕ ኣይክእልን'የ” ኢሉ እኳ እንተጠርዐ፡ ሓለፍቱ ግን ሽጉጥ ሂቦም ከም ቀደሙ ክሰርሕ ስለዝኣዘዝዎ፡ ብሓደ ወገን ስለያ ናይ ኢትዮጵያ ብኣንጻሩ ድማ ቀንዲ ወዳብን ኣቕባልን ምስጢር ኮይኑ ምስራሕ ቀጸለ። ምስ በዓል እስታዝ ማሕሙድ መሓመድ ሳልሕ፡ ኢብራሂም ጠምባርን ካልኣት ውዱባት ኣቕርዶትን ብምኃን ከኣ ብዙሕ ስርሓት ዓመመ። እቲ ኣብ ኣቕርዶት፡ ብ12 ሓምለ 1962፡ ኣብ ልዕሊ ጀነራል ኣቢይ ኣበበን ካልኣት ሰበ-ስልጣን ኢትዮጵያን ዝተፈጸመ መጥቃዕቲ ከኣ፡ ንኪዳነ ኣብ ቅድሚ ዓይኑ ካብ እተፈጸመ ስርሒታት ሰውራ ሓደ እዩ። ኪዳነ ነቲ መጥቃዕቲ ክዝከር እንከሎ፡-

“ኢብራሂም ጠምባር፡ ፈዳኢን ኣብ ከተማ ኣቕርዶት ቡምባ ደርብዮም ንሰበስልጣን ክቐትሉ ምምዳቦም ሓቢሩኒ። ኣነ ግን ህዝቢ ኣብ ዝተኣከበሉ ቦምባ ምድርባይ ብፍጹም ክኸውን ከምዘይብሉ፡ እታ ቦምባ ኢትዮጵያዊ ካብ ኤርትራዊ ፈልያ ስለዘይቐትቅል፡ ሰለማዊ ህዝቢ ግዳይ ከይከውን፡ ከምኡ ዓይነት ስርሒት እንተተመዲቡ ካብ ከተማ ወጻኢ ጥራሕ ይኹን ኢለዮም” ይብል እሞ፡ ቀጺሉ. . .“ኣነ ብረት ዓጢቐ ስለ ዝነበርኩ ካብ ማእከል ህዝቢ ቅሩብ ፍንትት ክብል ኣብ ጫፍ ደው ኢለ ነይረ። ሽዑ ኣብ መንበር

ባይቶ ኤርትራ ደጃዝማች ሓምድ ፈረጅ፡ ነቶም ናይ ክብሪ ኣጋይሽ ዝተቐረበ ህያባት ሴፋትን ኣግማልን ከበርክት ኣብ ዝዳለዉ ዝነበረ ህሞት ቦምባ ተደርብዖ። ካብ ሚኒስተር ፍትሒ ኤርትራ ዝነበረ ዑመር ሓሰኖ ጀሚርካ ኣዝዮም ብዙሓት ካብ ሰበ ስልጣንን ካብ ሰለማዊ ህዝብን ምወታትን ውጉኣትን ኮይኖም።” ይብል።

እዛ ስርሒት’ዚኣ፡ በቶም ካብ ሜዳ ዝኣተዉ ፈዳኢን ተጋደልቲ ስዒድ ሑሴን፡ ግንድፍል፡ ዲጎልን ካልኣትን ዝተወደበትን ዝተፈጸመትን እያ። ኢትዮጵያ ግን፡ ንመሓመድ ሓሰን ሓሰኖን ንዓብደርሒም መሓመድ ሙሰን ዝበሃሉ ሲቪል ስራዓት ጀብሃ ብጥርጣረ ኣብ ቀይዲ ኣእተወቶም። እዞም ክልተ ዜጋታት ከኣ ብዘተገብረሎም ከቢድ መርመራ፡ ነቲ ዘይፈጸመዎ ጉዳይ ከምዝወዳልዎ ኣመኑ። ንሱ ከይኣክል፡ ሓደ ካብኣቶም፡ “ኪዳነ ህዳድ ምሳና’ዩ” ኢሉ ቃል ሃበ። ኮሎኔል እርዳቸው ናብ ጀነራል ተድላ ዑቕቢት ተሌፎን ደዊሉ “ቀዳማይ ክሱስ ወተሃደር ኪዳነ ህዳድ ምሳና እዩ ይብል ኣሎ” ኢሉ ክዛረብ ከሎ ኣጋጣሚ ኪዳነ ባዕሉ ብእዝኑ ሰምዖ።

ኪዳነ፡ በቲ ኩነታት እናተሻቐለ ከሎ፡ ኣብ ሳልሳይቲ መዓልቲ ናይቲ ስርሒት፡ ሓደ ካብቶም ፈጸምቲ ናይቲ መጥቃዕቲ ግንድፍል ክዳን ሲቪል ለቢሱ ናብ መደበር ፖሊስ ብምምጻእ ነቲ ዋርድያ ዝጸንሖ ንኪዳነ ጸውዓለይ በሎ። ኪዳነ ሽዑ ዝተዘራረብዎ ክገልጽ ከሎ፡-

“ንግንድፍል ‘ኣብዚ ኩሎም ወተሃደራት ተኣኪቦም ወጥሪ ሰፊንሉ ዘሎ ህሞት እንታይ ደሊኽ መዲእካ’ ምስ በልክዎ፡ ‘ዑመር እዛዝ ክርክበካ ደልዩ ኣብ’ታ ትራኽቡላ (ዓዲ ድርቂ) ይጽበዩካ ኣሎ’ ኢሉኒ። ምሽት ንዑመር ምስ ረኽብኩዎ፡ መጀመርያ እቲ ዝተገብረ ስርሒት ዝያዳ ንሰለማዊ ህዝቢ ግዳይ ከምዝገበረ ካልኣይ ድማ ኣነ ስለዝተፈለጥኩ ክጋደል ከምዝወሰንኩ ገለጽኩሉ። ዑመር ግን ‘ኣነ ካብ ጎበ ደብረሳላ ሓበሬታ መታን ክትህበኒ እናተሓባእኩ እዚ ኩሉ መንገዲ መዲኣስ ከምዚ ክትብላኒ? መጀመርታ ስለምንታይ ዲኽ ኣቲኽ፡ ክትመወት እንዲኽ ኣቲኽ፡ ብክእለትካ ብመልሓስካ ጌርካ እንተወጸእካ ጽቡቕ፡ እንተተሓዘካ ከኣ ምእንቲ ሃገርካ ትመውት፡ ክሳብ ዝኣስሩኽ ግን ኣይትወጽእን ኢኽ ብምባል ከልኣኒ” ይብል።

ድሕሪ ሰሙን ናይቲ ፍጻሜ፡ ‘ኪዳነ ናብ ኣከለጉዛይ ተቐይርካ’ ትብል ወረቐት መጽኣቶ። ‘ካብ ተሰነይ ትማሊ’ዶ ኣይኮንኩን ዝመጸእኩ’ እኳ እንተበለ ‘ትእዛዝ’ዩ’ ተባሂሉ ንዓዲቐይሕ ካብኡ ድማ ንሰገነይቲ ምስ ካልኣት ኣርባዕተ ጥርጡራት ፖሊስ ተጠረዘ። ድሕሪ ገለ ግዜ ድማ፡ ተኣሲሩ ካብ ሰገነይቲ ናብ ኣስመራ።

“ኣብ ሽቓቕ ኣቲኽ ከምዚ ሸንካ ጥራሕ ኣይበሉኒን እምበር ብዙሕ ጭብጥታት ኣቕሪቦምለይ። ካብቲ ብዙሕ ግን ክልተ ነጥብታት ነቲ ክሲ ውድቂ ጌረንኡ። ቀዳመይቲ እቲ ‘ኪዳነ ምሳና እዩ’ ዝበለ ክሱስ ‘ኪዳነ ሓዳር ዮብሉን፡ ኩሉ ህይወቱ ንጀብሃ ምስራሕ ጥራሕ’ዩ’ ኢሉ ነይሩ። ኣነ ግን ኣብ’ቲ ግዜ በዓል ሓዳርን ኣብ ሰለስተን እዩ ነይረ። ኣነ ድማ መጀመርያ ሓዳር ከም ዘለኒ ጭብጢ ኣቕሪብ ነቲ ዝምርምረኒ ዝነበረ ኮሎኔል ‘ሕጂ ንስኽ መታን ክትሓስም፡ ኮሎኔል እርዳቸው ምሳና’ዩ እንተበልኩ መንግስቲ ክትኣስረካ’ያ ማለት

ድዩ?’ ኢላዮ። ‘እዚ ሰብ እዚ ንዓይ ከሕስም ኢሉ እዩ እምበር አይፈልጠንን’ ብምባል ከኣ ክሒደ። ካልእ ‘ካብ ሱዳን ብዕረፍቲ ዝመጹ ሰለስተ ኤርትራውያን ዓስከር ሱዳን ኣባላት ጀብሃ ምስኦም ሻሂ ሰቲኻ’ ተባሂለ። ኣነ ድማ ‘እወ ሰቲዮ፡ እዞም ሰባት ኣባይ ኢዶም ሕሉፍ’ዩ፡ ካብ ተሰነይ ብስራሕ መንግስቲ ንሱዳን (ገበን ፈጺሞም ንዝሃደሙ ክደልዩ) ክንልኣኽ ከለና መንግስትና ትህበና ገንዘብ እኹል ስለዘይነበረ ንሶም ዘዛውሩኒ ዝብልዑንን ዘስትዩኒን ነይሮም። ኣጋጣሚ ሰበይተይ ከረን ስለዝነበረት እምበር ገዛ ወሲደ’ውን መምሳሕኩዎም። ክትፈልጥ ከኣ ሻሂ ጥራሕ ኣይኮንኩን ኣስትዮዮም፡ እቲ ሓሳዊ ናትኩም ኣይረኣየናን እምበር ናብታ ዝበለጸት ቤት መግቢ ሸባኒ ወሲደ’ውን ኣምሲሒዮም’ ኢላዮ። . . . በዘን ክልተ ነጥብታት ከኣ እቲ ክሲ ፈሺሉ። ሽዑ መዓልቲ ኩሎም ኮሎኔላት ጀነራል ተድላ ዑቕቢት ከይተረፈ ‘ጀብሃ ሒዝና’ ኢሎም ተሓጉሶም ውጽኢት መርመራ ክጽበዩ ዝወዓሉ፡ ኮሎኔል እርዳቸው ‘ኩሉ ዝሰራሕናዮ ኪዳነ ፋሕ ኣቢልዎ’ ኢሉዎም። ዘይርሰዓኒ ነጻ ምስ ተባሃልኩ፡ ጸሓፊ ናይ ጀነራል ተድላ ዝነበረ ተስፋይ ዝበሃል ወዲ ‘ንስኻ እንተደኣ ነጻ ወዲእካ ኤርትራ ናጽነታ ክትወስድ’ዮ ኢሉ ኣብ’ቲ ኣፈስ ሓቕፉ ስዒሙኒ። ኩሉ እቲ ኣነ ዝተኸሰስኩሉ ብእኡ ስለዝሓለፈ ይፈልጦ’ዩ። ኣነ ድማ ውዱብ ምኒኡ ስለዘይፈልጦ ግደፍ ከይትእስረኒ ሕጂ’ውን ኣነ ዝፈልጦ ዮብለይን ኢላዮ። እቶም ክልተ ክሱሳት ግን ዳሕራይ ብዘይገበርዎ ናብ ኣቕርዶት ተወሲዶም ኣብ ቅድሚኡ ህዝቢ ተሓኒቐው”

ኪዳነ ካብ ማእሰርቲ’ኪ እንተድሓነ፡ ካብ ቦታ ናብ ቦታ እናተቐየረ፡ ክሳብ ዓሰብ ተንከራተተ። ኣብ ዝኸዶ ከኣ ምስ ጀብሃ ምትሕብባርን ብፖሎቲካ ንዝተኣስሩ ምሕጋዝን ኣየቋረጸን። እቲ ጥርጣረ ኣብ ዝባኡ ስለዝነበረ ከኣ፡ ንነዊሕ ዓመታት ኣገልጊሉ ከብቅዕ፡ ካብ መዓርግ ኮነ ዕቤት ርሱዕ ነበረ። ኣብ መጨረሻታ ግን ሜላ ምሂዙ። መኪና ተማሂሩ ኣውቲስታ ናይ ፖሊስ ኣምቡላንስ ኮነ።

ኣባይ ኪዳነ ኣብ መፋርቕ ሰብዓታት ስድራቤቱ ሒዞ ንሱዳን ተሰደ። ኣብ ሱዳን እውን ዝከኣሎ ዘበለ ንሰውራ ዮብርክት ነበረ። ካብቶም ምስኡ ተሪፎም ዝነበሩ ክልተ ደቁ ድማ፡ ኣሰር ዓባይቲ ኣሕዋቶም ስዒቦም ንሰውራ ተጸንበሩ። ኣባይ ኪዳነ ኣብቲ ግዜ’ቲ፡ “ንደቀይ ጀርመን ናቶም ሳሕል’ዩ” ይብል ምንባሩ ፈለጥቱ ዮዘንትዉ።

ኣብ 1991፡ እታ ምስ ውሑዳት ብጸቱ ኮይኑ፡ ኣብ ጸልማት ዝረኣዩ ጩራ ናጽነት ድሕሪ ሰላሳ ዓመት መሊኣ በረቓ። ድሕሪ ነጻነት፡ ንሱዳንን ኤርትራን እናተመላለሰ ህይወቱ ኣብ ዝመርሓሉ ዝነበረ፡ ብ1994 ነቲ ኣብ ግዜ ምጅማር ብረታዊ ቃልሲ፡ ምስ መሓመድ ሱሌማን እኩድ ኮይኖም ዝሰርሕዎ ስርሒት ብሓባር ኮይኖም ጽሒፎም፡ ብድምጺ ሓፋሽ ከቃልሕዎ ብምሕሳብ ኩሉ እቲ ፖሊስ ከሎ መዓልታዊ ዝስንዶ ዝነበረ ዶኩመንታታ ሒዞ ንሱዳን ከደ። እንተኾነ ዝምድና ሱዳንን ኤርትራን ተበላሽዩ ሻዕብያ ኢኹም ተባሂሎም ንእሽቶ ወዱ ንኪዳነ ክእሰር ከሎ፡ ኩሉ ዶኩመንታት ኣባይ ኪዳነ ከኣ ብጸጥታ ሱዳን ተቓጸለ። እዛ ፍጻሜ’ዚኣ ነባይ ኪዳነ ኣብ ህይወት ዘመኑ ኣዝየን ካብ ዘግጉሃይኦ ፍጻሜታት ሓንቲ ነበረት።

ኣባይ ኪዳነ ህዳድ ደቁ ህልዋትን ስውኣትን ደቁ ርእዩ ዝሓለፈ 27 ጥሪ 2021 ኣብ መበል 93 ዓመቱ ዓረፉ። ኣብ ከረን መጋርሕ ድማ ሓመድ ኣዳም ለቢሱ። ኣባይ ኪዳነ ወረጃን ለባምን፡ ኣብ ብዙሕ ጉዳያት ከኣ

አላዩ ሽማግሌ'ዩ ነይሩ። ብፍሉይ ካብ ዝልለዩታ ባህርያት ድማ ትብዓትን ሓቅነትን እዩ። ብዛዕባ ትብዓቱ፡ እቲ ኣብ ግዜ ምጅማር ብረታዊ ቃልስን ድሕሪኡን ዝነበረ ታሪኹ ስለዝገልጽ፡ ብዛዕባ ሓቅነቱ ክልተ ነጥብታት ክንጠቅስ።

ኣብ 2013 ተመራማሪ ታሪኽ ኣለምሰገድ ተስፋይ 'ገለ ሰባት ኪዳነ ወረቓት ጽሒፉ ይህበና'ሞ ንሕና ድማ ንሓምድ እድሪስ ዓዋተ ናብ'ታ ኣቐዲምና ምስኡ ዝተሰማማዕናላ ቦታ ነቐምጠሉ ኔርና ዝብሉ ኣለዉ' ኢሉ ምስ ተወከሶ 'ኣብ ኤርትራ ዘይተቐለሰ ዩላን። እዚ ግን ኣበርኪትና ወይ ተቐሊስና ንምባል እዩ እምበር ኣነ ንሓምድ ብዘይካ ብመንገዲ መሓመድ ሱሌማን እኩድ (ክሳብ ሎሚ 2021 ብህይወት ዘሎ) ብኸልእ ብዝኸነ ሰብ ጌረ ሰዲደሉ ኣይፈልጥን' ብምባል መልሲ ሃብ።

ብዘይካ'ዚ፡ ብዙሓት ገዳይም ተጋደልቲ ከም በዓል መሓመድ ዑመር ዓብደላ (ኣቡ ጥያራ) ከይተረፉ ኣብቲ ምስ ጀርመናዊ ተመራማሪ ጉንተር ሹሮደር ዝገበርዎ ቃለ መጠየቓት "ኪዳነ ህዳድ ዝበሃል ፖሊስ ዓርኩ ንሓምድ፡ ክኣስሩኻ ይደልዩ ስለዘለዉ ንበረኻ ውጻእ ኢሉዎ" ኢሎም ይዘንትዉ እዮም። ኪዳነ ግን ከምኡ ኣይኮነን ብምባል ነቲ ሓበሬታ መኣረምታ ሂሱሉ እዩ። ኪዳነ፡ ዋላ ኩሉ ሰብ ጌርካዮ እንተበሎ ብዘይወዓሎ ዝንዩት ሰብ ኣይነበረን። "ኣነ ዝተፈልጠ ምስጢር ዩላን፡ ናብራኽ ኣይትበትን፡ ህድእ በል ኢለዮ እምበር ወጻእ ኣይበልኩዎን። ኣነ ንባዕላይ ሓምድ በረኽ ከምዝወጸ ኣብ በረኽ ከለኹ'ዩ ፈሊጠ" ብምባል ናይ ቅድም ፍልጠትና ኮነ ናይ ታሪኽ ጽሑፋትና ክንእርም ምዲዱ። ኣበይ ኪዳነ ብዘይካ'ቲ ንሱ ዝተቐለሰን ደቁ ኣብ ቃልሲ ተሳቲፎም በጃ ንክኾኑ ዝተጻወቑ ተራ፡ በቲ ምስ ሓምድ እድሪስ ዓዋተ ዝነበረ ጥቡቕ ዕርክነት ኣብ ታሪኽ ሓምድ እድሪስ ዓዋተ ዝነበረ ናይ ሓበሬታ ክፍተት ብምምላእ ዓቢ ውዕለት ጌሩ እዩ። ዛንታ ኣቦታት ሰውራ ዝኾኑ ሓምድ እድሪስ ዓዋተ ይኹን ኪዳነ ከኣ ወትሩ ክዝከር ክነብር'ዩ። ብሰላም ዕረፍ፡ ዓሚ ኪዳነ ህዳድ!!!

መወከሲ

1. መጽሓፍ ሓምድ እድሪስ ዓዋተ 1915-1962 ብሃይለስላሴ ወልዱ
2. ቃለ መጠይቕ ኪዳነ ህዳድ 2006 (ከረን) ብጋዜጠኛ ኢሳቕ መሓሪ
3. ቃለ መጠይቕ ኪዳነ ህዳድ 2013 (ከረን) ብኣለምሰገድ ተስፋይ
4. ቃለ መጠይቕ ኪዳነ ህዳድ 2018 (ከረን) ብነጻረኣብ ኣዛዚ
5. ቃለ መጠይቕ መሓመድ ሱሌማን እኩድ 2018 (ግርባ- ሱዳን) ብነጻረኣብ ኣዛዚ

Source:

<https://shabait.com/2021/02/11/%e1%88%93%e1%88%ad%e1%89%a0%e1%8a%9b-%e1%8a%aa%e1%8b%b3%e1%8a%90-%e1%88%85%e1%8b%b3%e1%8b%b5/>